

SHAKESPEARE JEW MARLOWE?

minn ALFRED MASSA

Hafna illum iħossuħom imħawwda u dubjużi dwar jekk William Shakespeare huwiex il-veru awtur ta' hafna mid-drammi u mill-versi li hu tant magħruf għalihom.

Sal-1936 ftit kienu dawk li ddubitaw minn dan u l-parti l-kbira tan-nies kienu jqisu lil Shakespeare bħala 'genju' fil-qasam letterarju, l-aktar għad-drammi sbieħ li jgħibu ismu fuq il-qoxra tagħhom. Izda fis-sena msemmija ċertu Calvin Hoffman, attur mill-aqwa, jum fost l-oħrajn giet f'idejħ biċċa kitba ta' Christopher Marlowe u ħassu tant jissahħar warajħa li xtaq ikun jaħ aktar dwar dan il-kittieb. Huwa beda jaqra kemm jiflaħ mix-xogħlijiet tiegħu, izda aktar ma kien jaqra aktar kien iħossu milqut minn xi ħaġa li ħassħa tinkwetah mhux ftit. F'moħħu w f'qalbu beda jxebbah dawk ix-xogħlijiet ma' xogħlijiet oħrajn, xogħlijiet li ħarġu mill-pinna ta' William Shakespeare. Minn moħħu bdew għaddejjin ċerti suspetti u ħalef li kellu jagħmel ħiltu kollħa biex jiċċarahom.

Huwa qara għal bosta drabi x-xogħlijiet kemm ta' Marlowe u kemm ta' Shakespeare u aktar ma qraħom, din is-similaritā bdiet aktar tidher quddiemu. Fl-aħħar Hoffman wasal biex qal li bilfors li kien ħemm xi misteru fin-nofs. Għal 19-il sena šah huwa ħadem bla heda biex jittanta jħoll il-kobba li kellu mħabbla f'moħħu u għalkemm l-iskop veru tiegħu ma rnexxielux jilħqu, izda x-xogħol u r-riċerki li għamel tefgħu dawl ċar fuq id-dubji tiegħu u ħafna ħuma tal-feħma li dawn id-dubji m'ħumiex bla sisien sodi.

X'kien allura li rnexxielu jsib Calvin Hoffman li wasslu biex jistqarr apertament li hafna mix-xogħlijiet ta' Shakespeare mhux veru ġew miħtubin minnu imna minn Christopher Marlowe?

Għat-twegħiba ta' din il-mistoqsija Hoffman jibda biex johodna lura fis-sena 1593. Il-jum eżatt kien it-30 ta' Mejju. Dak in-nħar lill-belt ċekjħna ta' Deptford — ftit mili biss bogħod minn Londra — ruxxmata nies niżlu jzuruħa u fost dawn il-viżitaturi kien ħemm saħnsitra ir-Regina nnifisha, il-M.T. Elizabetta I, Regina ta' l-Ingilterra.

In-nies tal-post ferħu bis-ših; ferħu għax belħom kienet ħelsitħa ħafif mill-marda qerrieda tal-pesta li kienet ħakmet lil Londra, b'mod l-aktar kiefer, u ferħu wkoll bil-miġja fostħom tar-Regina nnfisha.

Fost il-viżitaturi li niżlu Deptford kien ħemm erba' rġiel — tlieta minnħom jistgħu jitqiesu bħala korrotti għall-aħħar. Dawn kienu

ċertu Robert Poley, bniedem mistmerr minn kull min kien jafu minhabba li kien jasal għal kolloxx biex jingħogħob minn dawk ta' fuqu; Ingram Frizer, spiya u bniedem li kien jitlagħlu għal kull haġa ta' xejn u Nicholas Skerer, li kien speċi ta' għasfur tal-gaġġa f'idejn Frizer. Magħhom imbagħad kien hemm żaġġuħ li hafna kienu jsejnhulu Marlowe, jew Marlin, jew inkella Morley. Izda llum ahna ċerti li dan iż-żagħżuħ ma kien hadd għajr Christopher Marlowe, dak il-poeta kbir u dramaturgu mill-aqwa. Marlowe kien meqjuż bhala l-'genju' tal-Letteratura Ingliża sal-wasla ta' William Shakespeare.

L-erba' rġiel: Frizer, Poley, Skerer u Marlowe wara ftit li waslu fil-belt, marru jieklu fid-dverna ta' ċerta Dame Eleanor Bull. Wara li kielu u xorbu, Marlowe mar jimtedd fuq sufan, fil-waqt li t-tlieta l-ohra poġġew bil-qieghda darhom lejha. Damu jithaddtu għal hin twil. Izda f'daqqa wahda qamet kwistjoni bejn Marlowe u Frizer. Iż-żewġ irġiel saħnu sewwa għal xulxin tant, li f'mument minnhom Frizer hareġ stallett minn hżiemu w għolliħ 'il fuq, lest biex iniżżlu fuq Marlowe. Imma dan ta' l-ahħar kien pront hatafulu minn idu.

Qam pandemonju shiħ u wara ftit instemgħet għajta u karba fl-istess hin. Kulhadd siket hekk kif stendut ma' l-art bid-demm hiereg minn wiċċu deher iż-żagħżuħ Marlowe. Huwa malajr ġie miġbur minn l-art u poġġut fuq is-sufan, izda sadanittant iż-żagħżuħ kittieb kien ġa mejjet!

Skond ir-rapport tal-uffiċjal li kien ġie nkarigat jinvestiga l-każ, Christopher Marlowe miet wara daqqa ta' stallett li kien qala' fuq għajnu l-lemnija.

Dak in-nhar stess Frizer ġie arrestat u mixli bil-qtil ta' Marlowe. Ta' min ighid, illi Frizer ma harabx mill-post tad-delitt, u anqas deher imbażza'. Huwa sqarr dak il-hin stess li hu kien qatel lil siehbu biex jiddefendi lilu nnifsu.

Il-katawru ta' Marlowe ġie midfun fl-l ta' Gunju f'qabar li sal-lum għadu mhux magħruf.

B'hekk intemm wieħed mill-aqwa kittieba Ingliżi. Imma l-inċident tal-mewt tiegħu (kif nahseb li taqblu miegħi) huwa misterjuż hafna u Calvin Hoffman kellu raġun mhux ftit li jissuspetta li warajh hemm mohbi xi misteru mill-aqwa.

Ta' min jghid, li t-tmiem ta' Marlowe kellu joħloq polemika kbira, għax sal-lum, hafna huma tal-fehma li hu kunness hafna max-xogħolijiet li deħru taht isem William Shakespeare.

Ma kienx Hoffman l-ewwel wieħed li ssuspetta dan; oħrajn qablu wkoll hassewhom dubjużi w attribwew hafna minn dawn ix-xogħolijiet lil Edward de Vere, li kien Earl of Oxford; lil Francis Bacon, folosofu magħruf hafna fi żminijietu; lil Kontessa ta' Pembroke

u lil xi oħrajn. Iżda minhabba nuqqas ta' provi ċari, xejn konkret ma ġie stabbilit.

* * *

Kienet is-sena 1593 meta ġie pubblikat għall-ewwel darba l-ktieb "Venus and Adonis" taht isem William Shakespeare. Iżda tajjeb ngħidu li dak kollu li hu magħruf dwar Shakespeare sa din is-sena huwa sempliċiment dan:

William Shakespeare twieled fil-belt ta' Stratford u ġie mġhammed fis-26 t'April 1564. Il-ġenituri tiegħu kienu nies komuni hafna u missieru kien haddiem tas-sengħa. William iżżewweġ fis-27 ta' Novembru tal-1582 u sena wara sar missier l-ewwel tarbija; sentejn wara huwa reġa' sar missier żewġ ulied tewmin.

Iżda mbagħad wara s-sena 1593 ma tantx nafu wisq dwaru, ħlief li William kellu xehta kbira għall-palk u nġhaqad ma' diversi kumpaniji teatrali. Huwa deher kemm-il-darba fit-Teatri "The Globe" u "The Blackfriar". Barra dan għandna wkoll xi tagħrif dwar xi deħriet li għamel fil-qorti in-konnessjoni ma' xiri ta' dar u xi artijiet. It-testment li għamel qabel miet instab, u miegħu instabet ukoll id-data ta' meta miet. M'hemmx għalfejn ngħidu, li barra dan kollu, għandna f'idejna d-drammi u s-sunetti li jġibu ismu bħala l-awtur tagħhom.

Imma dwar dawn ix-xogħolijiet xejn m'għandna konkret li jurina li dawn tassew ġew miktubin minnu. Ma jeżistu l-ebda manuskritti ta' Shakespeare u allura bil-kitbiet tiegħu nifhmu biss dawk li (kif ġa għidna) għandhom ismu fuqhom. Hafna mid-drammi tiegħu ġew stampati xi 7 snin wara mewtu u deħru fl-Ewwel Folio li kien ġie ppublikat fl-1963. Mis-36 drammi li deħru f'dan il-Folio, 18 biss kienu ppublikati qabel, u xi whud minnhom ma kellhom l-ebda isem bhala l-awtur tagħhom.

Id-dubji li tnisslu dwar il-fatt jekk Shakespeare huwiex il-veru awtur tax-xogħolijiet tiegħu ġejjin minn dak li bl-Ingliż isejhulu l-'Background' tal-hajja privata tiegħu. Żewġ fatturi jidhru li huma l-qofol ta' dawn id-dubji kollha.

1. Kif qatt seta' Shakespeare jasal biex jikteb drammi, li huma xhieda ta' għerf hekk kbir? Meta wiehed jifli sewwa dawn id-drammi jintebah li l-awtur kien imrawwem tajjeb fil-Liġi, fil-Mediċina, u fil-Metoloġija. Barra dan, tinħass ukoll il-familjarita' li kellu mal-klassi għolja ta' dawk iż-żminijiet.

2. Seta' qatt Shakespeare, iben haddiem tas-sengħa, ikun imrawwem hekk tajjeb f'dawn il-ħwejjegħ?

Dawn iż-żewġ problemi jistgħu jinhallu biss kemm-il darba 'nafu li Shakespeare kien jattendi xi Università. Izda mit-tagħrif kollu li għandna dwaru nafu tajjeb li hu QATT m'attenda xi università; mhux talli dan, imma anqas biss qatt attenda skola sekondarja!

L-aħħar tama li Shakespeare seta' allura akkwista dan it-tagħlim kollu hija l-qari. Imma mnejn seta' jgħib kotba simili?

Ta' min ikun jaf li fl-Università ta' Cambridge, li dak iż-żmien kienet tħaddan fiha waħda mill-aqwa libreriġi li kien hemm ġewwa l-Ingilterra, il-ftit mijiet ta' kotba li kellha kienu tant prezzjużi, li kienu marbutin ma' l-ixkafef. U dak iż-żmien il-Libreriġi Pubbliċi kienu għadhom anqas biss holmu bihom! Barra dan, ta' min iżid iġħid ukoll, li fit-testment tiegħu Shakespeare ma jsemmi xejn dwar xi manuskritti li halla warajh.

* * *

Hoffman beda jwettaq il-pjan tiegħu billi pprova jsir jaf kif Shakespeare kien irnexxielu jakkwista dak l-għerf li jnsab fid-drammi tiegħu. Hu kien jaf li Shakespeare qatt ma kien jattendi xi università, (kif ġa rajna) u dik li forsi seta' akkwista dak it-tagħlim permezz tal-qari ukoll dehret quddiemu bħala haġa assurda.

"Imma allura mnejn kien irnexxielu jitgħallem jaqra 'l-ftit Latin u Grieg' li Ben Jonson iġħid li Shakespeare kien jaf?" Hoffman kien sikwit isaqsi lilu nnifsu.

U kemm-il darba dan hu minnu i.e. li Shakespeare veru tghallem ftit Latin u Grieg, dan żgur li ma kienx biżżejjed biex jagħmlu daqshekk familjari ma' kittieba bħal Ovid, Lucretius u Plautus. Barra dan ix-xogħolijiet ta' dan tal-aħħar kienu għadhom ma ġew tradotti fl-ebda isien; u b'danakollu nistgħu nġħidu li huwa l-pedament jew il-qofol tad-dramm "Comedy of Errors" li Shakespeare mar jikteb — jekk ta' bil-ħaqq din il-kummiedja harġet mill-pinna tiegħu.

Hoffman imbagħad dar lejn il-Ġoġrafiġa. Xi drammi ta' Shakespeare għandhom bħala 'background' l-Italja u min jaqrahom għandu jintebaħ illi l-kittieba kienu jafu tajjeb hafna dak il-pajjiż. Ċerti xeni huma eżatti tant illi wiehed iħossu skantat kif bniedem bħal William Shakespeare illi sa fejn nafu, qatt ma halla l-Ingilterra wasal biex iddeskrivihom b'dak il-mod. Ta' min ifakkar li dak iż-żmien il-mapep mhux biss kienu skarsi imma ma tantx kienu ta' min jorbot fuqhom anqas l-aktar dwar ċerti rqaqat.

Izda l-aktar li kompli kkinvinċa lil Hoffman li Shakespeare mhux veru kiteb id-drammi kollha li jgħibu ismu, kien il-fatt illi hafna minn dawn ix-xogħolijiet ġew miktubin madwar is-sena 1590.

U għalkemm f'dan iż-żmien meta Kyd, Nashe, Peele, Marlowe, Chapman w oħrajn kienu ta' sikwit jirreferu għal xulxin, HADD minnhom QATT ma rrefera għal Shakespeare — almenu sas-sena 1593. F'dak kollu li nkiteb dak iż-żmien darba biss wiehed isib referenza — u mhux eżatta — għal William Shakespeare. Din ir-referenza tinsab fit-testment ta' Robert Greene fejn waqt li rrefera għad-dramm Henry VI, fost hwejjeġ oħra semma l-kelma "Shake-scene".

Xi whud qalu li Greene kien qed jirreferi għal Shakespeare. Izda Hoffman ma qabilx magħhom u sostna li dik il-kelma kienet speċi ta' laqam lil dawk l-atturi tajbin li kienu jaqilghu l-parti tagħhom sewwa

M'għandniex xi ngħidu, hadd qatt ma qal li William Shakespeare l-attur ma kienx jeżisti. Izda bejn Shakespeare l-attur u Shakespeare il-kittieb żgur li tinhass differenza kbira. Kif ġa għidna aktar lura, dawn id-dubji nhassu qabel Calvin Hoffman. Issa pero' kotru għax instabu aktar provi favurhom; u l-ismijiet ta' Bacon, Oxford u Pembroke mill-ġdid reġġhu ġew konnessi max-xogholijiet tiegħu.

Veru li kull wiehed minn dawn kien istruwit biżżejjeġ, ivvjagġa barra minn pajjiżu bosta drabi, kien midhla ta' hafna kbarat u sa-hansitra kull wiehed minnhom kien ukoll kittieb mill-aqwa. Haġa wahda biss tidher barra minn lokha. Hadd minnhom ma kien dramaturgu kbir, w għalhekk li tgħid li xi hadd minnhom huwa l-veru kittieb tad-drammi ta' Shakespeare tidher haġa ftit li xejn assurda